

ЗАДАЛЯ Дмитро Костянтинович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Поки діє воєнний стан, існує багато небезпек для суддів та інших працівників юстиції. Не тільки країна, яка вторглась, може загрожувати життю суддів, але й окупація території може спричинити серйозні ускладнення у роботі. Думка про те, що уряд втрачає контроль над частинами України, може вплинути на здійснення правосуддя, як і думка про те, що ракети та авіація використовуються для бомбардування всіх територій України. Мають бути встановлені нові методи і форми здійснення правосуддя, однією з основних форм має стати судове засідання, в якому приймається рішення по суті.

Деталі проблем із доступом до правосуддя в умовах дії воєнного стану викладені в першій частині цієї статті. Друга частина присвячена проблемі забезпечення доступу до адміністративного судочинства за допомогою електронних засобів. У третій частині розглядається роль адміністративної юстиції у захисті прав і свобод людини в умовах дії воєнного стану.

Статтею 64 Конституції України визначено, що в умовах воєнного часу держава не має обмежень щодо здійснення судочинства. 20 % судів в Україні не змогли здійснювати правосуддя внаслідок нападу російської федерації на нашу країну, яка окупувала майже 30 % нашої території. Венеціанська комісія вважає, що за різних правових режимів судова система все ще повинна мати можливість гарантувати доступ до справедливого судового розгляду. Судова система не може бути скомпрометована жодним чином, за винятком крайніх ситуацій потреби або якщо система фактично не може функціонувати [1]. Будь-яке втручання уряду має бути розумним і не порушувати суттєве ядро права на судовий захист, яке держава має виконувати багато позитивних зобов'язань. Закони та судова практика мають бути гнучкими через обставини воєнного часу [2].

15 березня 2022 року прийнято Закон № 2128-IX, яким Голові Верховного Суду надано певні прерогативи щодо призначення на посаду та звільнення з посади Голови Державної судової адміністрації, відрядження суддів до іншого суду одного рівня та спеціальності та інших рішень, пов'язаних з тиском на суддів та інформаційно-аналітичного забезпечення судів тощо [3]. В умовах воєнного стану суди повинні мати можливість продовжувати функціонувати. Закон має діяти протягом 30 днів після закінчення воєнного стану. Особливо актуальним є Закон про відрядження суддів до інших судів у зв'язку з воєнним станом.

Верховний Суд переніс 122 суди із зони бойових дій або окупованих районів та окупованої території в інші регіони країни. 47 судів перенесено з окупованих територій, а 75 – із зони бойових дій [4]. Суди довелося перенести через відсутність ефективного контролю над локаціями через бойові дії чи окупацію цих територій. Місцезнаходження судів мали змінити якнайшвидше [5].

Незважаючи на те, що воєнний стан створює багато проблем для правосуддя, останнім часом під час бойових дій були скоєні військові злочини, які змушують дбати про безпеку суддів. Воєнний стан спочатку було введено в Україні Указом № 64/2022 [6] (його Законом № 2119-IX [7] продовжено до 25 квітня). У цьому указі йдеться про деякі громадянські та політичні права, які обмежені, а також про те, що МЗС України має повідомити іноземним державам про введення воєнного стану в Україні та причини його введення. Крім того, в Указі зазначено, що уряд повинен повідомити Генерального секретаря ООН та іноземних офіційних осіб про те, що деякі громадянські та політичні права людей і громадян будуть обмежені через відхилення від деяких зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Частина суддів, у тому числі з Верховного Суду, пішли до лав територіальної оборони, оскільки в зоні бойових дій перестали розглядати справи. Особиста безпека суддів зараз є актуальною проблемою: особистий захист, безпека житла та майна, придбання зброї та інших засобів захисту, переміщення у безпечніші місця, забезпечення конфіденційності інформації про об'єкти, що охороняються (пункти а, б, д, е статті 5 Закону № 3781-XII [8]).

Доступ до правосуддя змінюється відповідно до воєнного стану, зосереджуючись на відшкодуванні шкоди, завданої воєнними злочинами, геноцидом, злочинами проти людства та миру. Кримінальне правосуддя посідає провідне місце в цій сфері, але адміністративне провадження може використовуватися для документування проблем, які припиняють роботу критичної інфраструктури (енерго, вода, тепло, газ тощо). Багато міст на захід і північний захід від Києва зазнали бомбардувань і ракетних ударів, що спричинило гуманітарну катастрофу. Прикладом є міста-супутники на захід і північний захід від Києва (Буча, Гостомель, Ірпінь).

Уряд України запровадив судові засідання в режимі відеоконференції, щоб забезпечити видимість і чутність усіх сторін процесу [9]. Зробити це можна за допомогою засобів електронного урядування, таких як Єдиний державний демографічний реєстр, який дозволяє учасникам підписуватися електронним підписом. Якщо особа не має електронного підпису, вона може підписати відповідно до статей 9 та 10 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України» або статті 12 Державної судової адміністрації України.

Кодекс адміністративного судочинства в Україні наразі дозволяє оформляти матеріали справ в електронному вигляді [10], зазначає Голова Верховного Суду. Таке вдосконалення доступу до адміністративних проваджень є частиною так званого електронного урядування, яке включає судові засідання у форматі відеоконференції, коли учасникам надається належний дозвіл.

Хоча існує багато додатків, які можна завантажити на смартфон, які записують важливі документи та матеріали для справи через Google Play Market або Apple App Store, існують також інші додатки, які можна використовувати для запису документів у форматі PDF. Ці програми корисні для сканування документів, які потім можуть бути включені до матеріалів справи через авторизовані електронні підписи сторін судового процесу. Крім того, з метою забезпечення безпеки суддів та учасників судових справ відключено доступ до сервісів Єдиний державний реєстр судових рішень. 3 березня 2022 року Верховна Рада змінила Закон «Про судоустрій і статус суддів» [11], передбачивши можливість зміни підсудності справ, якщо правосуддя не може бути здійснено судом з об'єктивних причин (військовий стан, надзвичайний стан, стихійне лихо, військові дії, заходи проти тероризму чи інші надзвичайні обставини).

Воєнний стан може вплинути на терміни розгляду справ, тому рекомендується продовжити строки принаймні до закінчення воєнного стану. Можуть бути відеоконференції, або розглядати справи, які стосуються військових дій, але можна відкласти розгляд цих справ на потім. Іноді виникають обставини поза контролем суду, які перешкоджають учаснику процесу взяти участь у відеоконференції. У цих випадках суд має право дозволити учаснику використовувати для участі у відеоконференції іншу технологію, не визначену законом, наприклад, власний пристрій. Це застосовується лише як виняток і лише за умови згоди суду. Так само, якщо всі судді не можуть зібратися в одній кімнаті, допускається розгляд справ з різних кімнат у приміщенні суду за власною технологією.

Отже, сучасна епоха пропонує багато можливостей для безпечного обміну документами та відвідування судових засідань у режимі відеоконференції, що дозволяє розширити судовий захист як ніколи раніше. Замість того, щоб воєнний стан обмежував права на правосуддя, уряд зобов'язаний забезпечити людям доступ до найширших можливостей. Іноді судові засідання доводиться переносити у зв'язку з військовими діями на території, або якщо територія окупована, або якщо є загроза здоров'ю та життю осіб, які беруть участь у судовому процесі. Держава має позитивне зобов'язання підтримувати правосуддя, забезпечуючи безпеку суддів, можливо переміщаючи їх до іншого суду того ж рівня та сфери, а також забезпечуючи продовження роботи суду.

Бібліографічні посилання:

1. Алівізатос Н. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: доповідь. 2020. 25 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)005rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)005rev-e).
2. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.
3. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя: Закон України від 15.03.2022 р. № 2128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text>.

4. Галка Н. «Суддям небезпечно виїжджати гуманітарними коридорами» – правосуддя в Україні під час війни. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1266304/>
5. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. *Судова влада України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Zagalna_tablica_sudi_v_25_07_2022.pdf.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 23.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
7. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2119-IX: станом на 18.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-20#Text>.
8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII: станом на 25.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX: станом на 28.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>.
10. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV: станом на 27.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
11. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>.

ЗАРИТОВА Аліса Віталіївна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У всі часи, й особливо в бурхливі періоди швидких і радикальних змін, люди мають відчувати себе в безпеці. Вони повинні знати, що їх права і свободи будуть захищені, що б не відбувалося в навколишньому світі. Отже, справедливий розподіл влади та дотримання прав та свобод людини мають стати невід'ємними характеристиками сучасної правової держави.

Права та обов'язки людини і громадянина є важливим предметом наукових досліджень. У цьому контексті слід назвати праці: С. Алексеєва,